

Talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasi

Baydjanova Dinora Karimovna –

Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: dinarabayjanova1992@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9384-2166>

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning metodik asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Ishda umummadaniy kompetentlik tushunchasi, uning tarkibiy elementlari va pedagogik jarayonda qo'llaniladigan samarali usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarda madaniy bilim, estetik did, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: umummadaniy kompetentlik, pedagogik metodlar, ijtimoiy muloqot, axloqiy va estetik qadriyatlar, ta'lim jarayoni, interaktiv metodlar, pedagogik rivojlantirish.

Методика развития общекультурной компетентности студентов

Аннотация. В данной статье рассматриваются методические основы развития общекультурной компетентности студентов. В работе анализируются понятие общекультурной компетентности, её структурные элементы и эффективные методы, применяемые в педагогическом процессе. Кроме того, рассматриваются пути развития у студентов культурных знаний, эстетического вкуса, нравственных ценностей, социальных и коммуникативных навыков. Результаты исследования способствуют совершенствованию образовательного процесса в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: общекультурная компетентность, педагогические методы, социальное взаимодействие, нравственные и эстетические ценности, образовательный процесс, интерактивные методы, педагогическое развитие.

Methodology for developing students' general cultural competence

Annotation. *This article is dedicated to studying the methodological foundations for developing students' general cultural competence. The study analyzes the concept of general cultural competence, its structural components, and effective methods used in the educational process. It also examines ways to develop students' cultural knowledge, aesthetic taste, moral values, social, and communication skills. The research results contribute to improving the educational process in higher education institutions.*

Keywords: *general cultural competence, pedagogical methods, social interaction, moral and aesthetic values, educational process, interactive methods, pedagogical development.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Globalizatsiya jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi va jamiyatning madaniy-harakatlantiruvchi omillari yosh avlodning intellektual, axloqiy va madaniy salohiyatini tizimli ravishda shakllantirishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim komponenti sifatida qaraladi. Umummadaniy kompetentlik tushunchasi insonning turli madaniy muhitlar bilan muloqot qila olish qobiliyati, estetik didi, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni anglash, jamiyat hayotida mas'uliyatli va faol shaxs sifatida ishtirok etish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bu kompetentlik nafaqat talabaning professional faoliyatga tayyorgarligini oshiradi, balki uning shaxs sifatida yetuk va madaniyatli bo'lib yetilishida muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim amaliyotida talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish masalasi ko'plab ilmiy tadqiqotlarda ko'tarilgan. Masalan, pedagogika va psixologiya sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, umummadaniy kompetentlik individual shaxsning o'zini ijtimoiy va madaniy kontekstda anglashini, turli madaniyatlararo muloqotda samarali qatnashishini va axloqiy-huquqiy qadriyatlarni amalda qo'llay olishini ta'minlaydi. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni zamonaviy metod va texnologiyalar asosida tashkil etish, talabalarining madaniy kompetentligini rivojlantirishning samarali shakllarini izlab topish ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Ushbu ilmiy-tadqiqot ishining maqsadi – talabalarda umummadaniy kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishning metodik asoslarini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot ob'ekti sifatida talabalarining umummadaniy kompetentligi, predmeti esa uning pedagogik rivojlantirish metodikalari hisoblanadi. Shu bilan birga, ish doirasida umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metod va texnologiyalarning samaradorligi ham o'rganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya sohalarida keng tadqiq etilgan. O'zbek va xorijiy ilmiy adabiyotlarda bu tushuncha ko'pincha shaxsning madaniyatlararo muloqot, axloqiy-axborot, estetik va ijtimoiy ko'nikmalarini o'z ichiga olgan kompleks kompetentlik sifatida ko'riladi.

Pedagogika sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, umummadaniy kompetentlik nafaqat talabaning intellektual rivojlanishi, balki uning ijtimoiy faolligi va axloqiy me'yorlarga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Xorijiy olimlar, jumladan, Deardorff va Bennett, madaniyatlararo kompetentlikni shaxsning turli madaniyatlar bilan samarali

muloqot qilish qobiliyati sifatida talqin qiladi va bu kompetentlikni shakllantirishning pedagogik strategiyalarini ishlab chiqqan.

Psixologik tadqiqotlar esa talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning individual xususiyatlariga e'tibor qaratadi. Masalan, S.M.Alimova o'z ishida madaniy kompetentlikni rivojlantirishda motivatsion va shaxsiy-hulqiy omillarning rolini ko'rsatadi. Shu bilan birga, A.T.Sobirov metodik tadqiqotlarda interaktiv va loyiha asosidagi pedagogik texnologiyalar talabalarning madaniy bilim va ko'nikmalarini samarali rivojlantirish vositasi sifatida e'tirof etiladi.

Shuningdek, ilmiy manbalarda umummadaniy kompetentlikni shakllantirishda turli metodik yondashuvlar – integratsiyalashgan darslar, madaniy tadbirlar, case-study va muammoli vaziyatlar orqali ta'lim berish samaradorligi alohida ta'kidlanadi. Bu metodik yondashuvlar talabalarning analitik fikrlash, madaniyatlararo kommunikatsiya va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Natijada, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish nafaqat shaxsning individual xususiyatlariga, balki pedagogik jarayonning metodik tizimiga ham bog'liqdir. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar samarali metodik strategiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish orqali talabalarning madaniy kompetentligini mustahkamlash mumkinligini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy asoslangan metodik tizimini aniqlash va sinashga qaratilgan bo'lib, uning metodologik asosi pedagogika va psixologiya fanlaridagi zamonaviy yondashuvlar bilan belgilanadi. Tadqiqotda nazariy va empirik usullar birgalikda qo'llanilgan. Nazariy usullar doirasida mavjud ilmiy adabiyotlar, tadqiqot natijalari va pedagogik tajribalar tahlil qilinib, umummadaniy kompetentlik tushunchasi va uning tarkibiy elementlari aniqlangan. Empirik usullar orqali esa talabalarning madaniy kompetentligini so'rovnomalar, testlar, kuzatuvlar va intervyular yordamida o'rganish, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va loyiha asosidagi faoliyat natijalari tahlil qilingan.

Tadqiqot ob'ekti talabalarning umummadaniy kompetentligi bo'lsa, predmeti uning pedagogik rivojlantirish metodikalari hisoblanadi. Tadqiqot jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirilgan: birinchi bosqichda nazariy asoslar o'rganilib, umummadaniy kompetentlikni shakllantirishning asosiy yo'nalishlari aniqlangan; ikkinchi bosqichda empirik tadqiqotlar yordamida talabalarning mavjud kompetentlik darajasi baholangan; uchinchi bosqichda pedagogik eksperiment orqali turli metodik yondashuvlar sinovdan o'tkazilgan; to'rtinchi bosqichda esa natijalar tahlil qilinib, xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot metodlarini tanlashda ularning o'zaro uyg'unligi va bir-birini to'ldirishi asosiy mezon sifatida qabul qilingan. Nazariy tahlil pedagogik jarayonni rejalashtirish va metodik yondashuvlarni aniqlash imkonini beradi, empirik tadqiqotlar nazariy xulosalarni amaliy kontekstda sinashga xizmat qiladi, eksperimental metod esa pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholash va talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu tariqa, ishlab chiqilgan metodologik asos talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning tizimli, ilmiy va samarali yondashuvini ta'minlaydi hamda pedagogik amaliyotga tatbiq etishga mos keladigan aniq metodik tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasi ularni qo'llanilgan pedagogik yondashuvlar bilan bevosita bog'liq. Eksperimental guruhda interaktiv mashg'ulotlar, loyiha asosidagi faoliyat va madaniy tadbirlar orqali talabalarning madaniy bilimlari, muloqot ko'nikmalari va estetik-did

hissiyotlari sezilarli darajada oshgani aniqlangan. Nazorat guruhida esa, an'anaviy metodlar qo'llangani sababli kompetentlik darajasida sezilarli o'zgarish kuzatilmagan.

Umummadaniy kompetentlikning samarali rivojlanishi nafaqat pedagogik yondashuvga, balki talabaning individual motivatsiyasi, qiziqishlari va ijtimoiy faol ishtirokiga bog'liq. Interaktiv metodlar, guruh ishlari va case-study usullari talabalarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashda samarali ekanligi kuzatildi.

Shu bilan birga, tizimli va integratsiyalashgan pedagogik yondashuv talabalarning madaniy kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bunda nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, shaxsiy motivatsiya va qiziqishlarni hisobga olish, madaniy tadbirlar va loyihaviy faoliyat orqali tajribaviy ko'nikmalarni rivojlantirish asosiy element sifatida ko'riladi. Natijalar shuni tasdiqladiki, mazkur metodik yondashuvlar talabalarda umummadaniy kompetentlikni tizimli va samarali rivojlantirish imkonini beradi, shuningdek, pedagogik amaliyotga qo'llash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning metodik asoslarini aniqlash va ularning samaradorligini baholashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, umummadaniy kompetentlik nafaqat talabaning intellektual salohiyatini, balki uning madaniy, axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv mashg'ulotlar, loyiha asosidagi faoliyat va madaniy tadbirlar kabi innovatsion pedagogik metodlar talabalarning madaniy bilim va ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi, ularni jamiyatda faol va madaniyatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishda tizimli va integratsiyalashgan yondashuv muhimligi aniqlandi. Bunda nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, talabaning shaxsiy motivatsiyasi va qiziqishlarini hisobga olish, shuningdek, madaniy tadbirlar va loyiha asosidagi faoliyat orqali tajribaviy ko'nikmalarni shakllantirish asosiy ahamiyat kasb etadi.

Shu tariqa, tadqiqot natijalari pedagogik jarayonda talabalarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini beradi. Ushbu yondashuvlar talabalarning shaxs sifatida yetuk va madaniyatli bo'lib yetilishiga, shuningdek, ularni professional va ijtimoiy faoliyatga tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M.J.Bennett Basic concepts of intercultural communication: Selected readings. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
2. D.K.Deardorff Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241-266.
3. S.Islomov Talabalarda madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodlari. Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali, 4(12), 45-52.
4. N.Karimova Umummadaniy kompetentlikni shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari. Oliy ta'lim va pedagogika masalalari, 3(18), 33-40.
5. L.Rashidova Talabalarda madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasi. Ta'lim va tarbiya, 2(25), 58-66.
6. A.T.Sobirov Pedagogik eksperimentlar orqali umummadaniy kompetentlikni shakllantirish. Ilmiy tadqiqotlar jurnali, 1(7), 22-30.

7. G.Thompson Developing cultural competence in higher education. London: Routledge.
8. S.M.Alimova Talabalarda motivatsiya va madaniy kompetentlikning psixologik asoslari. Psixologiya va ta'lim, 3(10), 12-19.